

הלכך הולכים אחר הרוב (עפ"י תוס' לעיל יח. בפירושו דברי רבי יוחנן שם). והרמב"ן פירש שסובר אעפ"י שיש רוב דם וליחה כנגד הנפל, אין הטומאה בטלה ברוב להחשב כמי שאינה מלטמא במשא ובאהל. (לפי דבריו, אם נוקטים אנו להלכה כראב"י וכרבי חייא בבהמה ששפעה חררת דם שאינה מטמאת במשא ובאהל, יש לנו לנקוט כרבי שמעון. אבל הרמב"ם פסק (שאה"ט א, טז) שאינה מטמאה ופסק כתנא קמא (כה, י) – כי סובר שלדעתו יש שם ולד קיים שלא בטל, וכהתוס' בדף יח).

– המרדכי (בסוף חולין) חידש שאין תורת ביטול ברוב אלא בדבר שהיה ניכר בתחילה בפני עצמו ונתערב, אבל היה מעורב מאז ומעולם – אינו בטל. והעיר על כך מסוגיתנו, ותירץ שהולד היה ניכר בתחילה ורק אח"כ נימוח.

וע' בבאור הענין במשנה למלך הל' מטמאי משכב ומושב א, יד ובספר יד דוד בכורות כב ובשו"ת אבני נזר או"ח נו. וע"ע משיב דבר ח"ב ע.

ובעיקר דברי המרדכי – ע' פרי מגדים יו"ד יד בשפ"ד סק"ב; חדושי הגר"ד בנגיס ח"א לו, ד ד"ה אכן; עונג יום טוב לד לה; מנחת שלמה ס, ג. ע"ע במובא ביוסף דעת זכאים כו ובכורות כג.

'דאמר רבי יוחנן: ראב"י ור"ש אמרו דבר אחד'. כיוצא בזה סגנונו של רבי יוחנן [ואביי] בכמה מקומות, להעמיד דברי תנאים בשיטה אחת. ע' במצוין ביוסף דעת ב"מ מז.

'ריש לקיש אמר: שפיר שטרפוהו במימיו נעשה כמת שנתבלבלה צורתו' – וזהו טעמו של רבי שמעון שהזאיל ונימוק הבית טהור, משום בלבול צורה ולא משום ביטול ברוב נגעו בה (עפ"י תורי"ד ועוד. וכו"מ מלשון 'ריש לקיש אמר' ולא 'אמר ריש לקיש').

'אמר רבי שבתאי'. על צורת כתיבת שם זה, עם אות א' או בלעדיה – עתוס' גטין יא; אה"ע קכט, כט ובית שמואל ב' שמות אנשים'.

דף כח

'רבי יוחנן דאמר כמאן כר' אליעזר...' – ואף חכמים החולקים על רבי אליעזר ומטהרים, סובר רבי יוחנן שמא אינם חולקים אלא באפר אבל בבלבול צורה מודים, הלכך אין להוכיח מהם שמת שנתבלבלה צורתו טהור (עפ"י רמב"ן ורשב"א ריטב"א ור"ן, ע"ש).

ויש מפרשים שלא נחלקו חכמים אלא בשחטר, אבל אם כל המת קיים, טמא אפילו באפר, ובוזה מדבר רבי יוחנן (עפ"י ר"ש אהלות ב, א. וכן צדדו התוס' בד"ה מת שנתבלבלה בתירוץ השני).

ויש מפרשים כפשוטם של דברים שרבי יוחנן דיבר רק לפי רבי אליעזר, ואמר לריש לקיש שמא הלכה כדבריו מפני שטעמו מסתבר (כן צדד הרמב"ן בסוף דבריו. וכן נראה מדברי הרמב"ם שפסק (טומאת מת ג, ט) כריש לקיש משום שהלכה כחכמים – כמש"כ בכס"מ שם ובלקוטי הלכות. וע"ע חזו"א קיד, ז-ח בבאור פסק הרמב"ם).

'היכי דמי מת שנשרף ושלדו קיימת? אמר אביי כגון ששרפו ע"ג קטבלא. רבא אמר... רבינא אמר: כגון דאיחרכי אחרוכי'. מדברי הרמב"ם (טומאת מת ג, ט) משמע שאין מחלוקת לדינא בין האמוראים אלא כל אחד צייר באופן אחר (עפ"י לקוטי הלכות; שאילת יעב"ץ ח"ב קסט).

ויש מפרשים שלדעת רבינא כל שנעשה אפר אין נחשב 'שלדו קיימת' אלא בנחרך בלבד (ריטב"א). וכתב שם 'הלכתא כרבה'. והמהדיר הגיה: 'רבינא'. אך יתכן שכוונתו לרבא, וכמו שנראה מהרמב"ם שנקט כרבא [וע' רשב"א ברכות כ שהלכה כרבא כנגד רבינא מפני שהיה רבו, וכיו"ב כתב בחו"א בכורות יח, במחלוקת רבא ור"פ תלמידו]. ובחו"א (קיד, 1) נסתפק שמא פסק הרמב"ם כרבינא, ע"ש.

'המפלת יד חתוכה... אין נותנין לה ימי טוהר. מאי טעמא, אימא הרחיקה לידתה.'
 ... נראה דדוקא לענין ימי טהרה לא מהני חזקתה לומר דהשתא הוא דקילדה, דכיון דמסופקנין אנו על לידה דהשתא אי הוי לידה גמורה או דלא הוי כי אם מיעוט ולד, הוי כעין חזקה דלא הוי לידה, כמו שהיתה שעה קדם... אבל אינה מטמאה למפרע שמא הקדימה לידתה – דאוקמה אחזקתה, וכיון שהיתה בחזקת טהרה ואפילו לתרומה וקדשים אפשר דלא מחמירינן כאן. ואין זה תימא שהחזקה מהני למפרע ולא אדהשתא, שאין החזקה לעולם עד שהדבר כמקדם, אלא אחרי שאין ודאי מוחלט להאדם כי אם שלא יסיר עיניו, הנה מתחלה נתנו חקי ד' ותפקידם על פי החזקה שהשאירה לו העין בראיתה המוקדמת ולא ישונה מצותו עד שיראה את הפכו, ואז ישמור פקודתו על פי ראייתו ע"פ מצב הדבר מעת ראייתו ואילך, אבל עליו להחזיק את המצב הראשון בראיתו הראשונה עד שראה הפכו אף במה שהוא נוגע להעתיד לאחר שכבר ראה שינויו... והלכך סבירא לן דחזקת אם לא מהני לבת, משום דחזקת האם החזקנו בפועל ולפיה שבנו דרכנו, משא"כ בבתה, וה"ה הכא נהי דמחמירינן לבלי תת לה ימי טהרה מ"מ לא מטמאין לה למפרע... וצ"ע' (מתוך חזון איש קטו, א).

'אמר אביי: אינה חוששת לכל דבר מדאורייתא אבל מדרבנן חוששת.' וקשה כיצד פסק ושנה 'אינה חוששת', היה לו לומר דבר תורה אינה חוששת, וכמו ששואל הגמרא בכל מקום כיוצ"ב? ומתוך הדוחק יש לומר שגזרת אמוראים היא ולא נגזרה בימי חכמי המשנה. וטעמם משום שגזרו הוצאת ידו אטו הוצאת ראשו (עפ"י ריטב"א).

(ע"ב) 'אמר עולא: לא, הא מני רבי אליעזר היא... לאו אמר ר"א התם בעינן דידע אי בשרץ איטמאי אי בנבלה איטמי, הכא נמי בעינן דידע אי בלובן איטמי אי באודם איטמי...' – ולפי זה לא פטור אלא בשוגג ומשום שלא קדמה להעלמתו ידיעה במה נטמא. אבל לטעמו של רב שפטור מגזרת הכתוב מזכר ועד נקבה – פטור בין בשוגג בין במזיד. וכן פסק הרמב"ם (ע' דובב מישרים ח"א קלד. ואף מותר לכתחילה מדין תורה להיכנס למקדש – כן כתב בשו"ת אבני נזר אה"ע יטו, ונכפל בחו"מ קכח – דלא כדעת הורע-אברהם).

'האי נמי מבעי ליה במי שיש לו טהרה במקוה, פרט לכלי חרס.' נראה שבכלל זה נתמעטו אוכלים ומשקים, שאין להם טהרה במקוה [וגם אינם נעשים אב הטומאה, ככלי חרס. עתוס']. ולכך בשר קדשי קדשים שנטמא – שורפים אותו בפנים ואין צריך להוציאו (ע' שקלים חו; רמב"ם פסוה"מ יטו, ו) – שלא נאמרה בהם תורת שילוח מחנות (ע' תקלין חדתין שקלים שם ג). ויתכן שמדרבנן אסור. ע' הגהות הגר"א על הירושלמי שם. והוא הדין בכלי חרס – ע' יראים שלם רעזו).

דף בט

'הוחזקה עוברת' – הוחזקה מעוברת [כמו 'מביאים נשים עוברות וילדות שם' – פרה ג, ב].

- א. רש"י מפרש כגון שנקבר בכסותו או בקרקע בלא ארון של שיש, ויש כאן תערובת רקב ועפר ואעפ"כ טמא לחכמים, שלא אמרו נקבר בכסותו טמא אלא במלא תרוד ולא ביותר מזה (כן נקט הגר"א בא"ר לעיקר. וע' ערו"ל"ג כאן וחזו"א רטו).
ורשב"ם ועוד ראשונים חולקים וסוברים שבזה טהור לדברי הכל משום שתערובת דבר אחר מטהרו, אלא מדובר שנקבר ערום והרקיב ואח"כ נפל מן הסיד שבכוך או מקירות המערה או מעפר בית הקברות ונתערב עם הרקב שכבר היה טמא.
ולכך נקטו 'עפר בית הקברות' ולא 'רקב' – לומר שאפילו בעפר קברות סתם, אם מוחזקים לקבור שם בלא כסות וברצפה של אבנים, פעמים ע"י גשמים או חרישה מתקלקלים הארונות והרקב מתפזר ומתערב בעפר בית הקברות – הלכך חוששים לרקב מלא תרוד, שרוב המתים עושים רקב בשיעור זה (עפ"י רשב"א. וע' רמב"ם טו"מ ג, ח; מאירי; חזו"א רטו).
ב. הלכה כחכמים (רמב"ם הל' טומאת מת ג, ח).

דפים כז – כח

- נג. א. שפיר שטרפוהו במימיו, וכן מת שנתבלבלה צורתו – האם הם מטמאים?
ב. אפר בני אדם שרופים, האם הוא מטמא?
- א. ריש לקיש אמר: שפיר שטרפוהו במימיו, נעשה כמת שנתבלבלה צורתו ואינו מטמא. ורבי יוחנן סבר לטמא באוהל.
- מבואר בסוגיא שלדעת התנא רבי אליעזר שאפר שרופים מטמא, הוא הדין במת שנתבלבלה צורתו. ורבי יוחנן אמר כמותו. ופרשו בתוס' (וכן הביאו מהירושלמי. וע' גם ברשב"א בר"ן ובריטב"א) שרבי יוחנן סבר לטמא אפילו לחכמים החולקים על רבי אליעזר ומטהרים באפר, כי [שמא] לא נחלקו אלא בשנשרף ואין עליו שם 'מת', או דוקא כשנחסר ממנו אבל לא במת שלם שנתבלבלה צורתו (וע"פ רמב"ן). וכתב הריטב"א לפי זה שהלכה כרבי יוחנן. ואולם הרמב"ם פסק כריש לקיש שמת שנתבלבלה צורתו טהור (הל' טומאת מת ג, ט. וי"מ שנקט שדברי ריו"ח אינם אלא לרבי אליעזר וכיון שהלכה כחכמים לכך הלכה כריש לקיש – ע' כס"מ ולקוטי הלכות).
- ב. אפר שרופים; רבי אליעזר מטמא בשיעור רובע. וחכמים מטהרים.
א. משמע בגמרא שלרבי אליעזר כל הפתחים שבבית טמאים, אף הקטנים מארבעה טפחים.
ב. לפי תירוץ אחד בתוס' (וכן נקט הר"ש אהלות ב, א), לדעת רבי יוחנן לא טיהרו חכמים אלא בחסר, אבל אם האפר כולו קיים – מטמאים.
מת שנשרף ושלדו קיימת [כגון ששרפו על גבי קטבלא (אביי. שחקוק בה דפוס אדם בחיתוך אבריו, והאפר בתוך הדפוס. ערש"י ותוס'); על גבי אפודרים (= אבן שיש. רבא); ורבינא פירש כגון שנחרך ולא נעשה אפר] – טמא (ר' שבתאי אמר ר' יצחק מגדלאה; ר"י מגדלאה אמר ר' שבתאי). [מעשה היה וטמאו לו פתחים גדולים וטיהרו לו הקטנים (המוגפים), כדין טומאת פתחים במת שלם המונח בבית].
בירושלמי מבואר [שלא כגמרא שלנו] שלדברי רבי יוחנן אף בשדרתו קיימת אינו טמא אלא מדרבנן, משום כבודו (מובא בתוס').
וברמב"ם (טומאת מת ג, ט) משמע שטומאתו כטומאת מת שלם. ועוד כתב הרמב"ם לפרש [שלא כפרש"י ותוס'] 'שלדו קיימת' – השדרה והצלעות (וע' בלקוטי הלכות בעין משפט' שהקשה על כך. וע' חזו"א קיד, ז).

דף כח

נד. מה הדין באופנים דלהלן לענין דיני יולדת?

א. הפילה יד / רגל חתוכה.

ב. הוציא עובר את ידו והחזירה.

ג. הפילה טומטום או אנדרוגינוס; הפילה טומטום או אנדרוגינוס עם זכר או עם נקבה.

א. המפלת יד חתוכה ורגל חתוכה – טמאה לידה ומביאה קרבן ונאכל, ואין חוששים שמא מגוף אטום באו. רב חסדא ורבה בר רב הונא אמרו שניהם: אין נותנים לה ימי טוהר, כי שמא הרחיקה לידתה (ויצא רוב הולד משכבר ועברו ימי טהרה).

א. הרמב"ם השמיט דין זה שאין נותנים לה ימי טוהר. ופירש ב'לקוטי הלכות' שנקט להלכה כפי

פשוט דברי רבי יוחנן (לעיל יח. וכמו שפרש"י שם) שהרי זו לידה לכל דבר כי הולכים אחר הרוב, ויש לה ימי טוהר. ויש מי שכתב שלכך השמיט הרמב"ם, כי מתוך דבריו מבואר שאין זו לידה לעצמה אלא שמצטרפת עם לידת שאר הגוף, וא"כ מובן מאליו שאין לה ימי טוהר (עפ"י ערוך לנר כאן, וע"ע בדבריו בדף כא על רד"ה טמאה לידה; אחיעזר ח"ד פ).

ישנם אופנים שנותנים לה ימי טוהר; כגון שהפילה יד חתוכה לסוף ארבעים יום לשימושה, שאין להסתפק בהרחקת לידה כי אז לא נתרקם הולד (עפ"י חו"א קט"ו, ק"ה, א. וע"ע ערוך לנר לעיל יח).

ב. דוקא 'יד חתוכה' – בחיתוך אצבעות (כפרש"י יח.), אבל בלאו הכי יש לומר כשם שהיא משונה

כך באה מגוף משונה ואטום היה, או חתיכת בשר בעלמא היא שנעשית כמין פיסת היד (רמב"ן רשב"א ריטב"א ור"ן). ויש אומרים שבשאינה חתוכה מביאה קרבן ואינו נאכל (הראב"ד בספר בעלי הנפש – שער הפרישה. וכן נקטו הב"ב והב"ח (קצד) בדעת הטור, ובסד"ט (סקט"ו) כתב שאין זה מוכרח).

ג. אעפ"י שאין נותנים לה ימי טוהר, נראה שאינה טמאה למפרע, שלענין זה מעמידים אותה על חוקתה הראשונה. ושמא אף לענין תרומה וקדשים (כן צדד בחו"א קט"ו, א).

ב. הוציא עובר את ידו והחזירה – אמר רב הונא: אמו טמאה לידה. ומסר רב נחמן בשמו שאין זו לידה ליתן לה ימי טוהר עד שיצא רובו, אלא חוששת לחומרא. ופירש אביי (עפ"י הברייתא): חוששת מדרבנן (וסמכו מן הכתוב ויהי בלדתה ויתן יד), אבל מדאורייתא אינה חוששת לכל דבר.

א. יש אומרים דוקא בהוצאת יד טמאה לידה (תורת הבית ז, ו), ויש אומרים שהוא הדין לשאר אברים (בדק הבית שם. וע"ע רעק"א; ב"י קצד וסדרי טהרה סקב"ז. וע' מדרש הגדול שמות לח, כח מחלוקת אם יש לידה לאברים).

ב. אפשר שמודה רב הונא בנימוח, שאינה טמאה בהוצאת היד אף לא מדרבנן (ע' חו"א קיד, ג).

ג. יש מי שכתב שלחומרא כלים ימי טוהר לפי מנין הימים מיום הוצאת היד (עפ"י בה"ג הל' יולדת; כרתי ופלת'י) ויש אומרים שמונים ימי טוהר משיצא ראשו ורובו [שאעפ"י שכבר מהוצאת היד נחשבת לידה מדרבנן, אבל לא הפקיעו חכמים שם לידה דאורייתא בהוצאת שאר הגוף, הלכך נותנים לה ימי טוהר לפי היום השני] (עפ"י רשב"א בתוה"ק; סדרי טהרה קצד, כז).

ד. בהוצאת יד גזרו גם על משכבה ומושבה ומרכבה ומעיינותיה של היולדת, וכן בועלה טמא.

שאלות ותשובות לסיכום – נדה

וכל אלו אבות הטומאה מדברי סופרים הן (עפ"י רמב"ם מטמאי משכב ומושב ג, ט ובהקדמתו לסדר טהרות, יח).
ה. יש אומרים: דוקא בולד שלם שהוציא ידו – טמאה, ולא במחותרך (עפ"י שו"ע בדעת הרמב"ם; סדרי טהרה קצד, כב).

ג. המפלת טומטום ואנדרוגינוס – תשב לזכר ולנקבה. טומטום וזכר או אנדרוגינוס וזכר – תשב לזכר ולנקבה. טומטום ונקבה או אנדרוגינוס ונקבה – תשב לנקבה בלבד.
לדברי רב שרביא (בב"ב קכו), היולדת טומטום אין אמו טמאה לידה, ואפילו נקרע לאחר זמן ונתברר מהו (וילדה זכר... ואם נקבה...). והשיבו על דבריו (בגמרא שם) ממשנתנו.
להלכה נקטו ראשונים שאמו טמאה לידה ודאי (ערמב"ם איסו"ב י, יח; הל' נדה לרמב"ן פ"ז; פסקי הרא"ש ר"ד ורי"ד ב"ב שם). ויש שנקטו להלכה שהיא ספק טמאה, ואין קרבנה נאכל (יד רמ"ה שם, כרב שיזבי שם).

נה. מה דינם של טומטום ואנדרוגינוס שראו לובן ואודם, לענין שילוח מחנות ולענין שריפת תרומה וקדשים? טומטום ואנדרוגינוס שראו לובן או אודם – הרי זה ספק, שהרי הזכר אינו מטמא אלא בלובן והנקבה אינה מטמאת אלא באודם, הלכך אין חייבים על ביאת מקדש ואין שורפים עליהם את התרומה.
טומטום שראה לובן ואח"כ נקרע ונמצא זכר, או ראה אודם ונמצא אח"כ נקבה – שורפים התרומה שנגע בה מקודם (עפ"י ערוך לנר).

ראו אודם וגם לובן – הריהם טמאים ודאי, ושורפים עליהם את התרומה, אבל אין חייבים על ביאת מקדש [גם לרבי עקיבא המחייב על ביאת מקדש ללא שנודע לו באיזה טומאה נטמא] שנאמר מזכר ועד נקבה תשלחו – זכר ודאי ונקבה ודאית (רב נחמן אמר רב. ורצו לסייעו מהברייתא ועולא דחה).

א. יש אומרים שאנדרוגינוס מטמא בדם דרך נקבותו בלבד, ובלובן דרך זכרותו (עפ"י משנה אחרונה זבים ב, א). וי"א שאין חילוק מאיזה מקום הוא רואה, כטומטום (עפ"י מנחת חינוך קמח).
ב. הוא הדין לאדם אחר הנוגע כאחת בלובן ואודם של טומטום ואנדרוגינוס, פטור משום ביאת מקדש (רמב"ם הל' מטמאי משכב ומושב א, ח עפ"י התוספתא).
וכן כל הנוגע בטו"א זה, ונכנס למקדש, וכן במשכב ומושב שלו – פטור (עפ"י מנחת חינוך קכג; חו"א קטז, ז; אבני נזר אה"ע יט).

ג. לפי הדעה הסוברת שאנדרוגינוס זכר הוא – מטמא בלובן. ולפי הדעה שבריה בפני עצמה היא ואינו לא זכר ולא נקבה – אין סברא לטמאותו לא בלובן ולא באודם (עפ"י תוס' כאן. ומבואר שאם בריה הוא אין צריך קרא לטהרו).
ויש אומרים שלא נתמעט טו"א אלא משום שבריה בפני עצמה היא, אבל אם הטומטום ספק זכר ספק נקבה, חייב על ביאת מקדש (כן צדדו בתוס' שבת קלו: סד"ה הזכר, וכן בבכורות מא: ד"ה ואתי).

ד. נראה שלא נתמעטו רק מכרת וקרבת אלא אף מותר להם לכתחילה מדין תורה להכנס למקדש, ומעלה דרבנן בעלמא היא לאוסרו לכתחילה (עפ"י אבני נזר חו"מ קכח, ו). ויש מי שכתב שלא נתמעטו אלא מחיוב כרת אבל אסורים מהתורה (זרע אברהם – ספרי, נשא).
ה. מוכח ברמב"ם (מטמאי מו"מ א) שכן הוא הדין לענין אכילת קדשים בטומאה, משום שהוקש קודש למקדש (ע' אבני נזר חו"מ קכח, ד). ובספר ערוך לנר (בע"ב ד"ה הא מני) מבואר שנקט בפשיטות להפך, שלענין אכילת קודש ודאי חייב.

ואולם לענין עבודה במקדש, נראה ודאי שהוא בחיוב מיתה, כמו לענין תרומה (ערוך לנר בע"א ד"ה את התרומה. ע"ש).

ו. נכנס למקדש ואח"כ נקרע ונתברר – פטור על כניסתו כיון שבשעת הכניסה לא היה ודאי ונתמעט מן הכתוב (עפ"י תורא"ש; מנחת חינוך כג ועוד). ויש מי שנסתפק בדבר (ערוך לנר). לענין שאר טומאות, דינם כשאר כל אדם וחייבים על ביאת מקדש (מזכר... – מטומאה הפורשת מן הזכר...).

א. טומטום ואנדרוגיניוס שנגע בלובן של זכר או באודם של נקבה ונטמא – חייב משום ביאת מקדש (ראב"ד הל' מטמאי משכב ומושב א, ח עפ"י התוספתא [וכן משמע מדיוק דברי רב. עפ"י חזו"א זבחים ב, ט]. ומפשט לשון הרמב"ם שם משמע אפילו הוא עצמו שנגע כאחת בלובן ואודם של עצמו חייב. והראב"ד השיגו. וע' בבאור דברי הרמב"ם במרכבת המשנה שם; חדושי חתם סופר; חסדי דוד על התוספתא זבים ב. ויש מפרשים דבריו באופן אחר (עכס"מ), ויש מגיחים בדבריו – ע' חזון נחום).
 ב. הטומטום, אעפ"י שאולי הוא זכר וערל, אינו כשאר ערלים שאסורים לבוא למקדש כטמאים, שלא גרעה 'טומאה' זו מטומאת לובן ואודם שאינו חייב עליה משום טומאת מקדש (עפ"י אבני נזר חו"מ קכח, ז; דובב מישרים ח"א קלד).

דף כט

נו. א. עובר היוצא ממעי אמו, מאימתי נחשב כ'ילוד' לענין טומאת לידה ולפטור את הבא אחריו מן הבכורה? – כשיצא כתקנו או במהופך, כשהוא שלם או מחותך?
 ב. המפלת ואין ידוע מה הפילה – מה דינה?

א. עובר היוצא כדרכו, הרי הוא כילוד משיצא רוב ראשו. איזהו 'רוב ראשו' – פדחתו. כן סתמה המשנה וכדעת רבי יהושע בברייתא. רבי יוסי אומר: שיצאו צדעיו. ויש אומרים משיראו קרני ראשו (= גובה ראשו שאצל העורף).

הלכה כסתם משנה. וביציאת רוב פדחת אינו כילוד אלא בכולה שהיא רוב ראשו. ויש אומרים שאפילו ברוב פדחת הוי לידה (ע' כסף משנה אבל י; ב"י ב"ח ושי"ך יו"ד קצד, י. וע"ע ש"ש ז, טו).
 ג. פל שלם (כגון בן שמונה או בן תשעה מת. ע' בכורות מו וברש"י. וכבר העירו המפרשים על המהרש"א כאן שיצא לחלק בדבר – ע' אחיעזר ח"ג סד, ב; חזו"א); שמואל אומר: אין הראש פוטר בו. לפי לשון אחת בגמרא גם רבי אלעזר סובר כן אבל רבי יוחנן חולק, ולפי לשון אחרת יתכן ששניהם אינם סוברים כשמואל. וכן השיבו על דברי שמואל במקום אחר מהמשנה (בכורות מו).

א. מפשט לשון רש"י (בבכורות מו) נראה שלפי שמואל אין די ברוב אלא צריך ראשו ורובו [ואעפ"י שבסוגינתו מבואר שבמחזותך די ברוב, י"ל שלענין בכור צריך ראשו ורובו. ושמא רק שמואל סובר כן] (עפ"י אבני נזר יו"ד שצג, ה).

ב. יש אומרים בדעת הטור ושלחן ערוך שהלכה כשמואל (ע' בחדושי הנצי"ב בכורות מו). והגר"א השיג על דבריהם שהרי שמואל איתותב (וע' שפת אמת שם. וברש"י לעיל כו. משמע שנקט כשמואל, אבל שאר ראשונים חלקו על דבריו).

יצא מסורס (= מהופך) – משיצא רובו הריהו כילוד.

יצא מחותך – משיצא רובו. לדברי רבי אלעזר, אפילו הראש עם החתיכות אין חשוב ולד עד שיצא רובו.